

Karel IV.

český král, římský císař

* 14. května 1316

† 29. listopadu 1378

Životopis

Český a římsko-německý král a císař Svaté říše římské Karel IV. se narodil jako Václav v roce 1316 v Praze Elišce Přemyslovně a jejímu muži, českému králi Janu Lucemburskému. Měl starší sestry Markétu a Jitku (Bonu) a šest mladších sourozenců: Přemysla Otakara (nedožil se dospělosti), Jana Jindřicha, Mikuláše, Annu (zemřela ve svých patnácti letech), Elišku (ta zemřela ještě jako dítě) a Václava. V čase raného dětství pobýval budoucí král střídavě na hradech Křivoklát a Loket. Coby sedmiletý byl v roce 1323 z rozhodnutí otce vyslán do Francie na výchovu ke královskému dvoru. Zde přijal při biřmování jméno Karel po svém strýci, kmotrovi a francouzském králi Karlu IV. Sličném. Zároveň byl v takto mladém věku zasnouben a oženěn se stejně starou Blankou z Valois. Po svatbě byly obě děti rozděleny – Blanka žila v Lucembursku, Karel se posléze aklimatizoval na francouzském dvoře v Paříži. Dostalo se mu nejlepšího vychování i škol – učil se číst a psát, drtil latinu a francouzštinu a vzděláván byl i v základech scholastické teologie.

Roku 1330 byl Karel povolán do Lucemburska, zatímco jeho otec, král Jan bojoval jako zastánce svých, císařských a papežských zájmů v severní Itálii. A to docela úspěšně, neboť se mu podařilo získat několik měst. Jan pak v roce 1331 povolal do Itálie Karla a udělal z něj místodržícího získaného italského území pod vládou Lucemburků. Král se ale poté z Itálie stáhl, a jelikož se vytvořila protilucemburská liga tvořená pány získaných měst, musel s ní mladičký Karel svést zásadní boje. Čelíc i zradě, nakonec zvítězil a byl pasován na rytíře. Dokonce dal v provincii Lucca podnět ke stavbě svého prvního hradu – Montecarlo. V roce 1333 se Karel jako osmnáctiletý na žádost předních českých pánů konečně vrátil do Prahy. Jelikož tehdejší král Jan Lucemburský trávil většinu času v cizině, Čechy se v tom čase nacházely v neutěšeném stavu, víceméně v područí šlechty – tento problém začal řešit až mladý Karel, a to s pomocí spřízněných českých pánů. Král Jan mu okamžitě udělil titul markraběte, čímž mu dal svým způsobem vladařské pravomoci. A Karel se hned začal činit: sehnal peníze (šlechta mu povolila obecnou berni), částečně splatil královské (otcovy) dluhy, vykoupil zpět některé hrady (Křivoklát, Týřov, Veveří atd.), získal pod svůj vliv další města jako třeba Jihlavu, Kouřim, Hradec Králové, Ústí nad Labem, Písek, a zahájil opravy Pražského hradu. V roce 1334 za Karlem přijela i jeho manželka Blanka a o rok později se jim narodila dcera Markéta Lucemburská.

V tom čase to ale mezi schopným a samostatným markrabětem a jeho otcem králem začalo jiskřit, což bylo částečně zapříčiněno i zásluhou intrik šlechty, která se obávala nástupu panovnické moci – Karel sice králem nebyl, ale rozhodně jako král konal. Tím jak byl neobyčejně inteligentní a vzdělaný (plynně vládl pěti jazykům), byl i výtečný diplomat a mnohdy si dokázal naklonit i nepřátelské strany. Když se chopil poručnické vlády v Tyrolsku, Jan uvedl na pražský královský trůn svou novou manželku. Ta byla ale v hlavním městě neoblíbena: Pražané spíše vzdávali poctu Karlově ženě Blance. Což

ovšem krále Jana dosti štvalo, a tak byly na jeho nátlak Blanka i s dcerou „odklizeny“ do Brna, a Markéta později dána na výchovu na uherský královský dvůr. Nakonec ale otce a syna spojilo nebezpečí hrozící ze strany císaře Svaté říše římské Ludvíka Bavora a od roku 1339 oba více méně bez problémů spolupracovali. Jan v roce 1341 na zasedání zemského sněmu dokonce doporučil, aby po jeho případné smrti usedl na královský trůn právě syn Karel. V dvaadvacátém se Blance a Karlovi narodila druhá dcera Kateřina Lucemburská.

Ve stejné době se zlepšila politická situace Čech v tom smyslu, že nový papež Kliment VI. podporoval Jana i Karla v jejich politickém boji s císařem Ludvíkem Bavořem. Karel pak návštěvou u papeže v Avignonu docílil toho, že pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství a Čechy tím pádem přestaly podléhat mohučské arcidiecézi. Prvním arcibiskupem českým se stal známý Arnošt z Pardubic. A v roce 1344 Karel a Jan položili základní kámen ke stavbě Svatovítské katedrály. Nejdůležitější ale bylo, že díky papeži byl v roce 1346 Karel poblíž městečka Rhens u Rýna zvolen novým římským (čti římsko-německým) králem. V podstatě hned poté byla ale Francie napadena Anglií a tehdejší král Filip VI. požádal všechny spojence (tedy i krále Jana a Karla) o pomoc. Jan Lucemburský v zásadní bitvě u Kresčaku padl, a tak se Karel stal dvojnásobným králem – k římskému přidal i trůn český. Korunovace na českého krále pak proběhla v září 1347 novou královskou korunou, kterou nechal pro tento účel vyrobít a věnoval ji svatému Václavovi. A jelikož vzápětí tragicky zemřel jeho nepřítel Ludvík Bavor, jenž se proti němu chystal do války, stal se Karel skutečným králem římsko-německým.

V roce 1348 se stala Praha metropolí Svaté říše římské – však se o ni Karel staral, jak mohl. Vydal zakládací listinu Nového Města pražského (zanedlouho položil jeho základní kámen), listiny potvrzující mimořádné postavení českých zemí v rámci Svaté říše římské, listiny určující hranice zemí Koruny české a také mimořádnou a stěžejní zakládací listinu University Karlovy. V létě téhož roku pak byla zahájena stavba jeho nejslavnějšího hradu Karlštejn. Zároveň ale skonala po krátké nemoci jeho milovaná žena, královna Blanka z Valois. V tom čase ovšem neustávaly spory s potomky Ludvíka Bavora, kteří prosadili volbu nového římského protikrále, podporovaného falckrabětem Rudolfem II. Karel to vyřešil tak, že si v roce 1349 vzal za manželku jeho dceru, mladičkou Annu Falckou, čímž bavorské zaskočil a jejich nepřátelské snahy prakticky zmařil. Navíc jeho zamýšlený protikrál (Günther) zemřel, a jelikož mu Karel vzdal při pohřbu vysoké pocty, byl mu na velkolepém shromáždění kurfiřtů a říšských knížat ve Frankfurtu složen velký hold. A Karel se tak stal opravdovým vládcem celé říše – jeho korunovace proběhla v Cáchách, a on se zde přihlásil ke státní tradici Karla Velikého. Poté byla korunována za královnu jeho žena Anna Falcká. Stínem byla smrt Karlovy patnáctileté dcery Markéty na následky morové epidemie.

Anna Falcká sice Karlovi porodila vysněného syna, ale Václav se nedožil ani dvou let. O rok později královna spadla z koně a zlomila si vaz. Karel již předtím Václava přislíbil Anně Svídnické, dceři knížete Jindřicha II. Svídnického, což byl politický tah, neboť by tak mohl získat kontrolu nad slezskými a lužickými knížectvími. Když ale o Václava a manželku přišel, ucházel se o Annu Svídnickou sám. Svatba Karla s čtrnáctiletou Annou se konala v roce 1353 ve Svídnicí, v témže roce byla dívka korunována českou královnou, o rok později v Cáchách římskou královnou. Už předtím Karel IV. jednal s novým papežem Innocencem VI. o své císařské korunovaci. Na podzim čtyřiapadesátého překvapivě vtrhl do Itálie a o půlrok později byl v Miláně zvolen lombardským králem. Poté se

svým rytířstvem přitáhl k Římu, kde byl v dubnu 1355 korunován na císaře Svaté říše římské. A Anna Svídnická – tehdy údajně nejkrásnější žena Evropy – se vzápětí stala i císařovnou Svaté říše římské. Důležitým milníkem v životě Karla IV. i Evropy byl rok 1356 – císař a král totiž vydal Zlatou bulu Karla IV. Jednalo se o jeden z nejdůležitějších ústavních dokumentů středověké Svaté říše římské, který upravoval počet a práva kurfiřtů (knížat) u volby krále říše. Bula upravovala i vztah českého státu k říši s důrazem na jeho větší nezávislost vůči ní. A samozřejmě zdůrazňovala výjimečné postavení českého krále a jeho výsady. Dokument byl sepsán v latině, je dvoudílný, kapitoly 1. dílu byly schváleny v Norimberku, kapitoly 2. dílu pak v Metách.

V roce 1358 Karlovi císařovna Anna porodila dceru Alžbětu. Mezitím se ale v Evropě prohlubovala společenská krize: nastal úpadek mravů, rostla zločinnost a objevovaly se proticírkevní nálady, mnohdy ovšem oprávněné. V devětapadesátém císař na říšském sněmu v Mohuči církev veřejně kritizoval za pohoršlivé chování jejích představitelů a duchovních. V roce 1361 porodila Anna Karlovi vymodleného syna Václava (pozdějšího českého krále Václava IV.). Bohužel o rok a půl později královna ve svých třidvaceti zemřela při dalším porodu, zároveň zemřel i její potomek. Proto si tedy už v roce 1363 vzal Karel za manželku tehdy 17letou Alžbětu Pomořanskou (zvanou Eliška), která proslula svou velkou silou. Z hlediska Karla IV. se opět jednalo o politický tah, neboť pocházela z větve polské královské rodiny. V pětadesátém pak byly kompletně – včetně vnitřní výzdoby – ukončeny práce na výstavbě hradu Karlštejn a hned o rok později Eliška porodila králi dceru Annu Lucemburskou, pozdější anglickou královnu, známou jako Anna Česká.

První polovina šedesátých let byla také ve znamení Karlova politického boje o vymanění se z vlivu francouzského krále. Začal přesvědčovat nového papeže Urbana V. aby z Avignonu přesídlil do Říma. Ten byl ve vleku francouzské politiky (jako nakonec všichni papežové sídlící v Avignonu) a do Říma se mu moc nechtělo. Karel IV. se tedy v roce 1365 nechal v Arles korunovat arelatským (burgundským) králem, aby posílil císařskou autoritu v okolí Avignonu – pak už na papeže zbývalo tlačit a zároveň mu vyjadřovat podporu – a Urban V. se nakonec do Říma na podzim 1367 vypravil (přes pochopitelný nesouhlas francouzského krále). Karel IV. v osmašedesátém dorazil v čele svého mohutného vojska do Říma také a papeži vyslovil jednoznačnou podporu. Urban V. pak na oplátku korunoval na císařovnu jeho manželku Elišku. O tři roky později ale papež, který v Itálii neměl podporu, musel z nebezpečného prostředí Říma prchnout zpět do Avignonu. Zde malá poznámka – kromě zmiňovaných korunovacích byl výrazným plusem i fakt, že císař dovezl do Čech z Burgundska i jednu z těch kvalitnějších odrůd vína (pravděpodobně rulandské modré).

Mezitím se Karlově čtvrté ženě Elišce narodili tři synové: v Norimberku v roce 1368 Zikmund (budoucí král a císař Svaté říše římské), o dvě léta později v Praze Jan Žhořelecký, ale třetí syn Karel žil sotva rok. Poté přišla na svět Markéta „Mladší“ Lucemburská (1372). Otec Karel IV. měl v té době ale jiné problémy. Ona se totiž tehdejší velká moc Lucemburků vůbec nelíbila sousedům – polskému králi Kazimírovi III. a uherskému Ludvíkovi I. Velikému. I spojili se tedy s braniborským kurfiřtem Otou V. Bavorským, po jehož Braniborsku císař též posílhal. Okamžitě hrozila válka. Diplomati Karlu IV. nakonec pomohl jeho politický um a také náhoda – zasnoubil (a posléze oženil) svého syna Václava s Johanou Bavorskou, dcerou bavorského vévody, a zároveň také zemřel polský král Kazimír. Protikarlovska koalice byla tedy rozdrolena. Navíc v roce 1371 císař vtrhl do Braniborska a po dvouleté válce a vítězství nad Otou V. toto markrabství

připojil k zemím Koruny české. A ještě se mu následně diplomatickým jednáním podařilo zvrátit nepřátelství uherského krále, když dohodl zasnuby svého syna Zikmunda s Ludvíkovou dcerou Marií.

Přes Branibory vedla pro Karla IV. cesta k prosazení syna Václava IV. ke korunovaci římským (římsko-německým) králem, k čemuž došlo v roce 1376 v Cáchách. Toho roku Karel IV. opět přes odpor francouzského krále přesídlil dalšího papeže Řehoře XI. z Avignonu zpět do Říma. Jenže se objevily opět diplomatické hry a finty (pomocí sňatků pochopitelně), které ohrožovaly české království, proto se v sedmasedmdesátém už nemocný Karel IV. i se synem Václavem vypravili s početnou družinou do Francie řešit nastalou situaci s klíčovou osobou, tehdejší francouzským králem Karlem V. zvaným Moudrý. Řešily se sféry vlivu, koruny, sňatky a země (proti komu, co komu, koho s kým a kde) a v neposlední řadě také co s papežem, jestli Avignon nebo Řím. Bylo učiněno několik dohod, něco se naopak nedohodlo. Bohužel v té době se Karlovo zdraví zhoršovalo – trpěl dnou, neboli „nemocí králů“ a zužovaly ho velké bolesti. Navíc jeho další syn Jindřich nevydržel ani rok svého života. Po návratu císaře do Prahy v dubnu 1378 došlo v Evropě k tomu, čeho se obával – církev měla dva papeže, jednoho v Avignonu, a jednoho v Římě, přičemž si oba vzájemně nadávali do kacířů. Nemocný vladař s tím ale už nestihl nic udělat, po pádu (z koně? ze schodů?) si zlomil krček stehenní kosti a byl upoután na lůžko. A v listopadu 1378 pak král český, římsko-německý, burgundský a císař Svaté říše římské Karel IV. ve své milované Praze zemřel.

Už v pohřební řeči byl nazván Otcem vlasti, a je jím nazýván dodnes. Je pohřben v sarkofágu v královské kryptě v chrámu sv. Víta na Pražském hradě.